

Afscheiding en baptisme

Het afgelopen jaar hebben veel kerken binnen het Nederlandse gereformeerde protestantisme de Afscheiding van 1834 herdacht. Een stroom van boeken en artikelen is gepubliceerd over Hendrik de Cock die zich in oktober 1834 afscheidde van de nationale Nederlandse gereformeerde kerk. De herdenking van de Afscheiding was voornamelijk een intern gereformeerde aangelegenheid. Toch is er een reden om ook als baptisten een moment bij de Afscheiding stil te staan. De groei van het Nederlandse baptisme in de vorige eeuw is ondenkbaar zonder de beweging die met de Afscheiding op gang is gekomen. Als baptisten zijn we niet uniek. We waren als baptisten in de vorige eeuw, en zijn als baptisten nu, mede een kind van onze eigen tijd.

De Afscheiding van 1834 was een schokkende gebeurtenis. Voor het eerst in de Nederlandse geschiedenis verlieten gelovigen de nationale kerk der Reformatie om een eigen geloofsgemeenschap te stichten. Wij in onze tijd zijn gewend aan een in vele kerken en kerkjes versplinterd gereformeerd protestantisme. Maar wat nu jammerlijk gewoon is, was anderhalve eeuw geleden een kerkelijke aardbeving. In 1834 brak Hendrik de Cock met de nationale gereformeerde kerk en begon een 'eigen' kerk van christelijk Afscheidenen. Elf jaar later liet J.E. Feisser - afgezet hervormd predikant te Gasselternijveen - zich door Duitse baptisten dopen en stichtte een 'eigen' Baptistengemeente. Wat Feisser toen deed, zat sinds 1834 'in de lucht'. Een breuk met de hervormde kerk en het beginnen met een zelfstandige gemeente, was sinds de Afscheiding een oplossing geworden voor problemen die gelovigen binnen de hervormde kerk hadden.

Twee gemeenteopvattingen

De Afscheiding was een in zichzelf verdeelde beweging. De leiders van het eerste uur, H. de Cock en H.P. Scholte, hadden verschillende ideeën over de gemeente. De Cock dacht klassiek gereformeerd. Hij onderscheidde tussen een onzichtbare en een zichtbare kerk. De onzichtbare kerk bestaat uit de van eeuwigheid door God verkorenen. Zij zijn slechts bij God bekend en vormen op aarde geen zichtbare gemeenschap. De zichtbare kerk is de kerk zoals wij die allen kennen. Zij heeft een kerkgebouw en een ledenlijst. In die zichtbare kerk wordt het Woord verkondigd en de sacramenten bediend. Door de kinderdoop wordt men ingelijfd in deze zichtbare kerk. Door de prediking van het evangelie worden de verkorenen binnen de ruimte van de zichtbare kerk tot wedergeboorte geleid. De zichtbare kerk zelf echter bestaat uit wedergeborenen en niet-wedergeborenen.

H.P. Scholte verwierp het onderscheid tussen zichtbare en onzichtbare kerk. Hij wilde slechts weten van één zichtbare gemeente van wedergeborenen. Niet door de kinderdoop, maar door belijdenis van geloof wordt men lid van die ene zichtbare gemeente. Scholte was in deze ideeën beïnvloed door het internationale Reveil, dat in het begin van de negentiende eeuw in het Zwitserse Geneve zijn centrum had. Het Reveil, dat de protestantse kerken van het vasteland van Europa zocht te vernieuwen, had sterke impulsen ontvangen vanuit de Engelse opwekkingsbeweging, waarin methodisten en baptisten een belangrijke rol speelden. In Geneve verkondigde de baptisten evangelist Robert Haldane, wat in Engeland en Amerika al gewoon, maar op het vasteland nog ongehoord was. Hij wekte gelovigen op om zelfstandige gemeenten te vormen naast de gevestigde nationale gereformeerde en lutherse landskerken. Zoals gezegd was H.P. Scholte, leider van de Afscheiding, door deze ideeën sterk beïnvloed. Op de synodes der Afscheidenen zou hij echter weldra aan het kortste eind trekken. Teleurgesteld trok hij met volgelingen naar de Verenigde Staten waar hij tenslotte darbist werd.

Baptisten maken er gebruik van

Hoewel Scholte verdween, bleven verschillende van zijn ideeën binnen de Afscheiding levend. In de zestiger jaren van de vorige eeuw kwam het tot een pennenstrijd tussen twee afgescheiden predikanten - Pieters en Kreulen - enerzijds en de Duitse baptist H. Willms anderzijds. Willms woonde in het Duitse Oostfriesland, waar de Nederlandse Afscheiding zijn sporen had nagelaten. Kennelijk had Willms binnen de kring der Afscheidenen een openheid voor baptistische ideeën ontdekt. Genoemde pennenstrijd werd in de openbaarheid gevoerd, doordat beide partijen hun geschriften in druk lieten verschijnen. Kennelijk was er een brede belangstelling voor! De discussie concentreerde zich vooral op opvattingen over de gemeente. Willms hield zijn lezers uit de Afscheiding dezelfde ideeën voor als hun eigen Scholte dertig jaar daarvoor. Er is maar één gemeente, de zichtbare gemeente van wedergeborenen die door geloofsbelijdenis tot die gemeente zijn toegetreden. Willms houdt zijn lezers voor dat dit echt gereformeerd is. Gereformeerden denken immers vanuit de uitverkiezing? De uitverkorenen worden immers door de prediking van het Woord tot wedergeboorte geleid? Welnu, de zichtbare gemeente van gelovigen is het resultaat van uitverkiezing en prediking. De baptist Willms appelleerde aan 'scholtiaanse' gevoeligheden binnen de Afscheiding.

Willms' tegenstanders Pieters en Kreulen reageren hierop door de klassiek gereformeerde ideeën van die andere leider van de Afscheiding - H. de Cock - extra te onderstrepen. Ze maken onderscheid tussen de onzichtbare kerk van het genadeverbond, waartoe de uitverkorenen behoren en de zichtbare kerk van het genadeverbond, waartoe men via de kinderdoop behoort. Allergieën zitten altijd in je eigen bloed. De heftige gevoeligheid waarmee Pieters en Kreulen reageren op Willms, verraaft dat er binnen de kring van de Afscheiding een ontvankelijkheid bestond voor de baptistische ideeën over wat gemeente is. Leden van de christelijke afgescheiden gemeente te Franeker - nota bene de gemeente waarvan Kreulen predikant was! - zonden een brief naar Willms met het verzoek hen nader te informeren over de baptisten gemeenteopvatting. Willms zond P.J. de Neui en Eekhoff naar Franeker. Enkele dagen na hun aankomst in Franeker, april 1864, doopte zij de eerst Franekers in de stadsgracht. In mei 1865 vestigde De Neui zich metterwoon in Franeker en beëvangeliëerde vandaaruit de zuidwesthoek van Friesland. Meerdere Friese baptisten hebben hieraan hun bestaan te danken.

Zo blijken in de kerkgeschiedenis alles en iedereen met elkaar te maken te hebben. Feisser, als baptist, voer in het water van de vaargeul waarin de gereformeerde De Cock met zijn Afscheiding het ijs had gebroken. De Afscheiding, met haar pretentie de voortzetting van de ware gereformeerde kerk te zijn, blijkt openheid voor baptisten opvattingen te hebben. De Duitse baptist Willms appelleert daar met succes aan, en dat wordt het begin van de geschiedenis van verschillende Friese baptisten gemeenten.

O. de Vries